

УДК. 911.3

**НАПРЯМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕМЕНТІВ СТАЛОГО ТУРИЗМУ
В УЖАНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ПАРКУ****Ю. Зінько, В. Брусак¹, Б. Дзядик²**

¹Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Дорошенка, 41, м. Львів, 79000 Україна

²Національний університет “Львівська політехніка”,
вул. Бандери, 32, м. Львів, 79000 Україна

Розглянуто на прикладі Ужанського національного природного парку питання модернізації туристичного господарства, розширення спектра туристичних пропозицій та розбудови туристичної інфраструктури в контексті вимог сталого розвитку. Вирішення цих питань забезпечить зрівноважений характер туристичного використання його природних, історико-культурних та інфраструктурних ресурсів і може бути модельним для інших парків Українських Карпат. Пріоритет серед форм туризму належить екотуризму: освітньому, кваліфікаційному, краєзнавчому, етнографічному.

Ключові слова: національний парк, сталий туризм, екотуризм, туристичний продукт, туристична інфраструктура.

Актуальність дослідження розвитку туристичного господарства національних парків України має важливе науково-методичне і практичне значення. Проблематика туристичного використання національних парків України є ще недостатньо висвітлена у науковій літературі. Основні публікації, що стосуються цієї групи природоохоронних територій, характеризують їхні природничі та історико-культурні туристичні ресурси [3, 8, 9], тоді як досить незначною є кількість публікацій, присвячених організації та стану туристичного господарства у парках [5,10]. Зокрема, потребують глибшого висвітлення такі питання туристичного використання національних парків України:

- аналіз основних форм туризму, які властиві національним паркам;
- організація туристичного руху у національних парках та його вплив на природне середовище;
- менеджмент туристичної діяльності парків;
- розроблення екотуристичних продуктів;
- напрями розбудови туристичної інфраструктури парків.

Аналіз туристичного господарства національних парків України засвідчує, що його слабкою стороною є нерозвинутість інфраструктури щодо інформування відвідувачів, проведення екоосвітніх занять та гарантія функціонування різних форм кваліфікованого туризму – пішого, велосипедного, кінного, водного та екстремальних форм туризму [5, 6, 10]. Одночасно вразливим місцем діяльності у

сфері туризму національних парків України є слабке позиціонування екотуристичних продуктів національних парків на внутрішньому і міжнародному ринках туристичних послуг. У більшості національних парків не налагоджена система маркетингу екотуристичних продуктів, починаючи від дослідження потенційних споживачів і планування турпродуктів і завершуючи організацією збуту і реалізацією пропонувананих послуг відвідувачам.

На сучасному етапі українські національні парки за ступенем розвитку туристичної галузі можна поділити на дві групи: парки з інтенсивним та парки з екстенсивним туристичним розвитком [10]. Ці дві групи парків відрізняються рівнем облаштування туристичної інфраструктури та показниками відвідуваності. Для України актуальним є активне використання досвіду зарубіжних національних парків з розвитку елементів сталого туризму [6,11,12,14]. Світова тенденція щодо пріоритету розвитку сталих форм туризму на природоохоронних територіях передбачає прискорений розвиток екотуристичних продуктів та відповідної для них інфраструктури у національних парках [12,14]. Визначальну роль у впровадженні сталих (зрівноважених) форм туризму у національних парках України мають відіграти екотуристичні заняття, передусім освітнього, наукового та активно-фізичного характеру.

Проблема розвитку інфраструктури екотуристичних продуктів дуже актуальна для національних парків Українських Карпат, на які припадає близько половини всіх відвідувачів національних парків України. Гірські природні комплекси, етнографічний характер парків та їхнє тривале туристичне використання надають специфіки туристичним пропозиціям карпатських парків, що потребують відповідного інфраструктурного забезпечення.

Однією з перешкод функціонування більшості форм екотуризму у національних парках цього регіону є недостатня розвинутість відповідної туристичної інфраструктури. Це стосується насамперед мережі ознакованих дидактичних і тематичних та спеціалізованих трас, екоосвітніх осередків, тематичних освітніх атракцій, природничих і краєзнавчих музеїв, які мають забезпечити реалізацію освітньої, навчальної та активно-фізичної складових екотуризму. Водночас важливим для функціонування екотуризму в парках є розвиток інформаційної інфраструктури (візит-центр, інформаційно-навчальні центри) та допоміжної інфраструктури (малоформатної нічліжної бази – пансіонати, притулки та агрооселі, пункти прокату, оглядові майданчики та під'їзні траси до атракційних та оглядових місць).

У цій роботі на прикладі Ужанського національного природного парку (УНПП) розглянуто ресурсні, організаційні та планувально-територіальні аспекти становлення сталих форм туризму, екотуризму. Мета дослідження – обґрунтувати перспективні туристичні продукти, їхню інфраструктуру та просторову локалізацію для потреб впровадження елементів сталого туризму на території УНПП.

УНПП за особливостями розвитку рекреаційного господарства відносять до парків України з екстенсивним рекреаційним використанням. Цей тип парків характеризується недостатньо розвинутою туристичною інфраструктурою та невисокими показниками інтенсивності туристичного руху [5]. Наявний потенціал туристичних ресурсів парку, його прикордонне розміщення та статус міжнародного біосферного заповідника створюють сприятливі умови для розвитку сталих форм туризму (пізнавального, культурологічного, кваліфікованого). Для розроблення концепції перспективного розвитку туризму та визначення просторово-часових аспектів туристичного господарства парку насамперед необхідно здійснити

інвентаризацію сучасного стану його рекреаційного господарства. Ця інвентаризація включає оцінку наявних туристичних ресурсів, принципів організації і характеру спеціалізації туристичного господарства парку, а також дослідження інтенсивності туристичного руху та сформованої територіальної структури рекреаційної сфери. Одночасово слід розглянути місце і роль парку у різнорангових територіально-рекреаційних комплексах: адміністративного Великоберезнянського району (локальний рівень), Східнокарпатського регіону (регіональний рівень) та у складі міжнародного біосферного резервату “Східні Карпати” (транскордонний рівень).

На сучасному етапі туристичну спеціалізацію території парку визначають гірськолижний, відпочинковий (соціальний та дитячий), транзитний, піший туризм та екотуризм. Названі вище п'ять видів туристичних занять мають відповідну інфраструктуру, більш-менш налагоджену систему інформування про організацію відповідних занять та зацікавлені групи відвідувачів. Ці туристичні заняття на території парку мають свою просторово-часову структуру. Більшість об'єктів гірськолижної та відпочинкової інфраструктури розміщені вздовж основної транспортної магістралі (пер. Ужок – Великий Березний) або на бокових відгалуженнях від неї (с. Щербин, с. Вишка). Туристичні заняття з пішого туризму та екотуризму мають розосереджений характер і приурочені до піших, тематичних та дидактичних стежок у різних частинах парку (Стужицький масив, хребет Явірник, північна частина парку з г. Черемха і Плішка) (див. табл.1). Загальна протяжність ознакованих шляхів парку доходить до 100 км. Виражена в останні роки тенденція до посилення прикордонного туризму та введення п'ятикілометрової охоронної смуги є одним з обмежуючих чинників щодо функціонування низки екологічних стежок – маршрут на Чорні Млаки, г. Кременець, г. Розсипанець та г. Черемха. Відсутність піших транскордонних переходів на українсько-словацькому і українсько-польському пограниччю стримує транскордонний піший і велотуризм, що значно активізувало би туристичний рух в українській частині біосферного резервату „Східні Карпати”.

Діагностика сучасного стану туристичного загосподарства на території УНПП у поєднанні з рекомендаціями Міжнародного Союзу Охорони Природи [6,12,14] щодо проєкологічного використання природоохоронних територій для цілей туризму дає змогу розробити концептуальні засади розвитку туризму в УНПП. Специфіку перспективного розвитку туризму в УНПП створює його членство у складі міжнародного біосферного резервату “Східні Карпати”. З цією метою слід погоджувати планування розвитку туризму у парку з наявними і перспективними схемами туристичного загосподарювання Бещадського національного парку (Польща) та національного парку “Полоніни” (Словаччина), а також Надсянського регіонального ландшафтного парку [11]. Необхідним також є врахування перспективних схем туристичного розвитку Великоберезнянського району та всього регіону Українських Карпат [1, 2, 4].

Ураховуючи наявні туристичні ресурси і вимоги документів зі сталого туризму, на найближчу перспективу в УНПП пріоритетними мають стати такі форми туристичних занять:

- екотуризму з усіма його формами як пізнавальний природничий, етнографічний, кваліфікований (активний), науковий;
- сільського туризму й агротуризму;
- культурологічного на базі багатой історичної спадщини;
- коротко- і довготривалого відпочинку;

- гірськолижного з використанням трас різної складності;
- транзитного, в т.ч. міжнародного значення;
- оздоровчого на базі бальнеологічних і кліматичних ресурсів.

Імідж парку творять *різні форми екотуристичної діяльності*. Уже зараз УНПП вирізняє серед інших парків Карпатського регіону розвинена мережа ознакованих тематичних (природничих, краєзнавчих) та піших шляхів з відповідним інформаційно-картографічним забезпеченням. Їхня загальна кількість становить 17 при загальній протяжності майже 100 км (див. таблицю). Разом з тим, парк за протяжністю таких шляхів у 2–3 рази поступається відповідним показникам у сусідніх національних парках (Бещадський та Полоніни) [11, 13]. На нашу думку, дальший розвиток мережі трас екотуристичного призначення має бути зосереджений на пріоритетних напрямках:

- розбудові та трасуванні через територію парку пішохідних трас регіонального (карпатського) та транскордонного значення;
- створенні спільних (транскордонних) тематичних маршрутів з Бещадським НП і НП “Полоніни”;
- розробленні та ознакуванні велосипедних, лижних, кінних трас на території парку;
- створенні на базі наявних і проєктованих тематичних трас, дидактичних стежок з відповідним інформаційно-навчальним обладнанням.

Одночасно слід розробити схему розміщення інформаційних щитів на дидактичних і тематичних стежках, а також вказівників на різномісних стежках кваліфікованого туризму.

В УНПП запроєктовано та частково освоєно низку атракційних туристичних об’єктів, в основному розміщених на правобережній частині р. Уж (див. табл. 1). Зокрема, в національному парку розроблено та частково облаштовано [9] еколого-пізнавальні туристичні стежки: екологічний маршрут “Чорні Млаки”, туристичний маршрут “с. Кострино – г. Явірник”, історико-ботанічний маршрут “с. Ставне – г. Черемха”, еколого-ботанічний маршрут “Гора Вежа”, історико-пізнавальний маршрут “По лінії Арпада”, екологічний маршрут “Жорнава – урочище Парашинський”, туристичний маршрут “Щербин – Ужоцький перевал”, туристичний маршрут “с. Верховина Бистра – г. Плішка – с. Лубня”, науково-пізнавальний маршрут “Кременець”, туристичний маршрут “До витоків р. Сян”, туристичний маршрут “До витоків р. Уж”, еколого-пізнавальний маршрут “На гору Красія”, туристичний маршрут “пер. Ужоцький – г. Розсипанець – с. Верховина-Бистра”, туристичний маршрут “г. Черемха – г. Менціл”.

Характеристика окремих піших і тематичних стежок на території Ужанського НПП

	Назва стежки	Тип стежки	Протяжність і час проходження	Цікаві туристичні об'єкти
1	с. Кострино – г. Явірник	Піша з краєзнавчими елементами	8 км 2–2,5 год	<ul style="list-style-type: none"> • г. Явірник – 1017 м • давній туристичний притулок “Явірник” моніторингова ділянка у пралісі, закладена чеським вченим А. Златніком
2	с. Тихий – г. Гостра	Піша	24 км 6–7 год	<ul style="list-style-type: none"> • г. Гостра – 1405 м
3	с. Верховина Бистра – г. Плішка – с. Лубня	Піша з краєзнавчими елементами	11 км 3 год	г. Плішка – 1066 м. Одна з ліпших оглядових вершин
4	с. Щербин – Ужоцький перевал	Піша з краєзнавчими елементами	7 км 2 год	<ul style="list-style-type: none"> • Ужоцький перевал – 852 м • військове кладовище часів I світової війни
5	г. Кременець	Тематична природнича	9 км 2,5–3 год	<ul style="list-style-type: none"> • буковий праліс • стела на місці перетину кордонів України, Польщі і Словаччини
6	с. Ставне – г. Черемха	Тематична комплексна (історико-природнича)	7 км 2,5 год	<ul style="list-style-type: none"> • лучні угруповання з рідкісною рослинністю • альпійські луки г. Черемха – 1131 м • меморіальні об'єкти I світової війни
7	Чорні Млаки	Тематична природнича	14 км 3,5–4 год	<ul style="list-style-type: none"> • краєвид на скельний масив „Стінка” – 1119 м • урочище „Чорні Млаки” – місце падіння метеорита в 1866 р. • урочище Прислунець
8	г. Вежа	Дидактично-природнича	5 км 1,5–2 год	<ul style="list-style-type: none"> • буковий ліс з рідкісними рослинами

Для велосипедних маршрутів територією парку заплановано протрасувати: міжнародний велошлях *R61*, регіональні велошляхи *№10* та *№14*. На базі цих шляхів, у рамках тристороннього партнерства між Словаччиною, Україною та Польщею, передбачено розроблення двох тематичних маршрутів: “*Шляхом ікон*” та “*Слідами*”

бравого вояка Швейка”, що сприятиме збільшенню зацікавленості потоків іноземних відвідувачів культурною спадщиною національного парку.

На карті “Перспективні туристичні продукти та інфраструктура Ужанського НПП та прилеглих територій (див. рис. 1) вказані пропонувані туристичні шляхи, прив’язані переважно до існуючої та перспективної нічліжної бази та до зупинок громадського транспорту.

Важливим елементом туристичної інфраструктури національних парків є *екоосвітні та інформаційні інфраструктури*. Для парку слід передбачити створення за прикладом Бешадського НП [13] інформаційного або *інформаційно-екоосвітнього центру*, завданнями якого мають стати: 1) інформаційне забезпечення відвідувачів парку; 2) організація екоосвітніх занять та екотурів територією парку. Інформаційно-екоосвітній центр може виконувати також функцію *візит-центру* парку. Місцем локалізації інформаційного центру може стати центральна частина смт Великий Березний у новій адміністративній будівлі УНПП.

Ще одним необхідним елементом екоосвітньої інфраструктури парку має стати *польова навчальна станція*, або екоосвітній центр, з можливістю організації занять на природі (“зелені школи”). У цьому напрямку адміністрацією парку розроблений інвестиційний проект “Школа у пралісах”, який передбачає створення міжнародного екоосвітнього центру шляхом модернізації контори природоохоронної науково-дослідної дільниці (контори лісництва) у селі Нова Стужиця. Завданням запроєктованої “Школи у пралісах” буде створення умов для організації екоосвітніх занять для шкільних і студентських груп з використанням мережі природничо-дидактичних стежок для проведення польових досліджень.

З метою посилення екоосвітнього ефекту для відвідувачів парку необхідно створити *природничий музей* з постійними та змінними експозиціями та можливістю організації екоосвітніх занять. Пропонованим місцем локалізації має стати адміністративний будинок парку у Великому Березному.

Наступним перспективним напрямом екотуризму в УНПП може стати *етнографічний туризм*. Наявність “живого” фольклору та традицій природокористування, а також збереженість історико-культурної спадщини однієї із етнічних груп українців Карпатського регіону – лемків – може створити імідж парку як етнографічної території [7]. Це у поєднанні зі збереженими залишками історико-культурної спадщини лемків на території Польщі і Словаччини дає змогу розробити міжнародні культурно-етнографічні тури. Для посилення етнографічної атракційності парку необхідним є створення *мережі місцевих музеїв-скансенів* (таких як у с. Верховина Бистра), а також забезпечення розвитку народних промислів і створення локальних маркових продуктів з символікою НПП, проведення етнографічних турів з акцентом на традиційні промисли і культурні надбання.

УНПП, який характеризується певною специфікою природних ресурсів живої і неживої природи серед інших національних парків і заповідників Українських Карпат, має добру перспективу щодо розвитку *спеціалізованих наукових турів*. Особливо значні можливості існують в організації таких турів для фахівців з біології та лісового господарства, геологів та географів.

Тут набуває популярності *сільський туризм і агротуризм* [1]. Облаштування і функціонування агроосель у селах може стати суттєвим чинником підтримки різних форм екотуризму через забезпечення нічліжних і гастрономічних послуг для туристів. Разом з тим, важливо також здійснити заходи щодо підготовки привабливих агротуристичних продуктів, орієнтованих на певні групи відвідувачів парку. Серед можливих агротуристичних продуктів, які мають шанси на розвиток у регіоні

розміщення УНПП, можна виокремити такі: 1) уїкендовий відпочинок в агрооселях; 2) сільський відпочинок для транзитних автотуристів; 3) відпочинок і заняття в екологічних сільських господарствах. Дальший розвиток сільського туризму й агротуризму на Великоберезнянщині має супроводжуватися його організаційним (створенням районного і локальних осередків сільського зеленого туризму) та маркетинговим (створення інформаційного центру сільського туризму) забезпеченням.

Діагностика туристичного руху в УНПП засвідчила, що найбільш популярними формами туристичних занять є короткотривалий відпочинок у літній період та гірськолижний спорт у зимовий період. Обидві форми туристичних занять відносять до форм масового туризму. Вони не мають підтримки у сусідніх парках Міжнародного біосферного резервату “Східні Карпати”. Так, концепцією перспективного туристичного загосподарювання Бещадського НП передбачений розвиток коротко- і довготривалого відпочинку та гірськолижного туризму на прилеглий до парку території, в т. ч. у ландшафтних парках – Цісінсько-Ветлінському і Долини Сяну [11,13]. Таким плануванням популярних серед рекреантів занять вирішується одразу дві проблеми: 1) зменшується туристичне навантаження на парк та 2) залучається місцеве населення до обслуговування туристів.

Характер співвідношення площ заповідних, рекреаційних та лісо- і сільськогосподарських територій Ужанського національного парку дає можливість стверджувати, що за внутрішніми структурними особливостями його слід розглядати при природоохоронному і рекреаційному плануванні як ландшафтний (природний) парк п'ятої категорії (згідно з класифікацією МСОП). Специфічною рисою туристичного загосподарювання парку має стати поєднання проєкологічних туристичних занять (екотуризм, сільський туризм) з традиційними формами відпочинку у гірських місцевостях (відпочинок, оздоровлення, гірський та гірськолижний туризм). Ці два домінуючі вектори туристичного розвитку Ужанського НПП, з одного боку, забезпечать розвиток традиційних для території форм туризму: коротко- і довготривалого відпочинку, гірськолижного туризму, а з другого – впровадження інноваційних еко- й агротуристичних продуктів. У сукупності вони гарантуватимуть сталий розвиток туризму у регіоні через його проєкологічну орієнтацію та підтримку соціально-економічної активності місцевого населення.

Територія парку має непогано розвинену інфраструктуру для *коротко- і довготривалого відпочинку*: готелі, мотелі і туристичні бази, туристичні притулки та дитячі табори. Ці заклади розміщення рекреантів доповнюють обладнані місця для відпочинку, а також непогано розвинена придорожна інфраструктура (гастрономічні об'єкти). У районі дослідження склалися сприятливі умови (добра транспортна доступність, розвинена мережа закладів розміщення, близькість до обласного центру) для дальшого розвитку уїкендового (короткотривалого) відпочинку. Цей вид туристичних занять потребує модернізації нічліжної бази, розвитку нових малоформатних закладів розміщення (пансіонати на зразок закладу “Урочище” у с. Кострина, міні-готелі, агрооселі). Важливим у літній сезон є забезпечення відпочиваючих можливістю займатися активними видами відпочинку через створення пунктів прокату велосипедів, туристичного спорядження, а також розвитку кінних господарств (див. карту-схему, дод.).

Великоберезнянщина як популярний у радянський час район *довготривалого відпочинку* – оздоровчого, соціального та дитячого типу – на досліджуваний період втратила таку спеціалізацію. Наявні заклади колективного розміщення зараз

використовуються у літній період переважно для оздоровлення і відпочинку дітей. Повернення у район аматорів тривалого літнього відпочинку може бути здійснене шляхом модернізації туристичних баз і туристичних притулків (підвищення рівня стандарту місць для проживання), розвитку інфраструктури для активних занять (басейни, тенісні корти, фітнес-зали) та допоміжної інфраструктури оздоровчого типу. У міжсезонний період модернізовані заклади цілорічного розміщення можна було б використовувати для потреб конференційного та популярного зараз корпоративного відпочинку.

Гірськолижний туризм теж належить до домінуючих туристичних занять парку і Великоберезнянського району, зокрема [1], які створюють імідж цієї туристичної місцевості. Наявність на території парку гірськолижних комплексів (Костринська Розтока, Вишка, Ужок) забезпечує сталий попит на гірськолижні заняття у зимовий період. Як засвідчили маркетингові дослідження [4], максимум гірськолижників у цих місцевостях припадає на уїкендовий період. Розвиток гірськолижного туризму у парку має здійснюватись як шляхом модернізації гірськолижних комплексів (витяги, сервісна інфраструктура), так і через створення нових гірськолижних комплексів. Серед інвестиційних проєктів Великоберезнянського району значна частка припадає на об'єкти гірськолижного туризму (Ужок, Вишка та ін.). Ураховуючи те, що у 70–80% користувачами гірськолижного продукту Великоберезнянщини стають жителі обласного центру Закарпаття – Ужгорода, необхідно здійснити заходи з поліпшення конкурентноздатності цього продукту щодо гірськолижних центрів у Мукачеве та Сияку. Останні характеризуються розвинутою технічною інфраструктурою (сучасні витяги, штучне посніження) та широким спектром послуг.

Розвиток гірськолижного туризму парку має бути зорієнтований на збільшення кількості підйомників (кабінні, крісельні, канатні), створення трас для лижників-початківців, середньої і підвищеної складності. Враховуючи проєкологічні пріоритети території, не слід широко практикувати штучне насніження трас, що завдає шкоди природному середовищу. Слід ширше впроваджувати більш екологічні види зимових занять, зокрема, скі-тури на бігових лижах. Це потребує облаштування (ознакування) лижних трас та розвитку сервісної бази для їхнього обслуговування.

Щодо відновлення у районі досліджень *оздоровчого туризму*, що ґрунтується на бальнеологічних і кліматичних ресурсах, то для цього необхідно розробити спеціальну програму розвитку регіону як курортної місцевості на рівні адміністративного району (або північної частини Закарпаття). Така програма має включати питання інвентаризації і оцінки мінеральних джерел району, планування і проєкологічного забезпечення об'єктів оздоровчої інфраструктури, а також конкурентну оцінку оздоровчих можливостей району на фоні Закарпаття та інших курортних місцевостей Карпатського регіону.

Значні перспективи, як уже було відзначено, у районі УНПП має міжнародний та транзитний туризм. Намічене на перспективу відкриття транскордонного пішо-велосипедного переходу на українсько-польському кордоні (Лубня–Волосате) може спричинити значний рух екотуристів з Польщі на територію парку. Важливою тут буде підготовка піших і тематичних трас у північно-східній частині парку та їхнє інформаційно-картографічне забезпечення.

Внутрішній і міжнародний транзитний туризм на території парку є одним з найбільш динамічних в останні роки. Ділянка автотраси на відтинку Ужоцький перевал–Ужгород з кожним роком стає все більш завантаженою транспортною артерією. Це зумовлює необхідність розбудови нічліжної бази вздовж

цієї траси (зокрема, у с. Лубня, с. Малий Березний), розширення торгівельно-гастрономічної мережі. Передбачено інвестиційний проект щодо створення туристичного комплексу на Ужоцькому перевалі. Разом з тим, слід пам'ятати, що проєкологічні засади господарювання на території Ужанського парку потребують зменшення транспортного навантаження на регіон шляхом обмеження використання приватного автотранспорту та залучення громадського транспорту для відвідувачів парку.

Діагностика та стратегічне планування туристичного господарства НПП дають можливість рекомендувати *просторову модель розвитку туризму* у національному парку та прилеглий території (див. рис. 1). У межах парку пропонується виділення низки туристичних місцевостей з переважаючим розвитком певних типів туристичних занять та продуктів. Зокрема, пропонують виділити такі *туристичні місцевості*: Стужицьку, Лубнянську, Ужоцьку, Жорнавсько-Сольську, Костринсько-Вишківську, Стричавсько-Домашинську. Проаналізуємо їх за наявними туристичними ресурсами та інфраструктурою, а також наявними і перспективними туристичними заняттями і продуктами.

Стужицька туристична місцевість характеризується наявністю значних площ пралісів, багатою історико-культурною спадщиною, задовільною транспортною доступністю та слаборозвинутою гастрономічно-нічліжною інфраструктурою. Перспективними для цієї місцевості є розвиток пізнавального природничого туризму та сільського туризму з довго- і короткостроковим відпочинком.

Лубнянська туристична місцевість означена наявністю пейзажних низькогірно-середньогірних комплексів (г. Черемха, г. Плішка), збереженням традиційної сільської забудови і побуту, слаборозвиненою гастрономічно-нічліжною інфраструктурою, а також густою мережею тематичних (природничих і краснавчих) стежок. Перспективним для цієї місцевості є активний (пішохідно-велосипедний) і пізнавальний (тематичними стежками) екотуризм. Добра збереженість традиційного сільського укладу сприятиме розвитку етнографічного та відпочинкового сільського туризму. Перспективи створення пішохідного переходу Лубня–Волосате роблять привабливою цю місцевість для міжнародного кваліфікованого туризму.

Ужоцька туристична місцевість має добру транспортну доступність і розвинуту інфраструктуру для гірськолижного туризму (с. Щербин, с. Ужок). Ця місцевість перспективна для зимових туристичних занять та для обслуговування транзитних потоків туристів.

Жорнавсько-Сольська туристична місцевість локалізована вздовж долини р. Уж та основних транспортних артерій. Її вирізняють мальовничі гірські заліснені долини, багатство історико-культурних пам'яток (с. Жорнава, с. Кострина, с. Сіль), а також добре розвинута нічліжно-гастрономічна мережа. Перспективним для цієї місцевості є культурологічний та транзитний туризм і короткотривалий відпочинок.

Костринсько-Вишківська туристична місцевість спеціалізується на гірськолижному туризмі, коротко- та довготривалому відпочинку. Вона розміщена на атракційному середньогірному рельєфі, має розвинену нічліжну базу (бази відпочинку, пансіонати, агрооселі) та сучасну гірськолижну інфраструктуру.

Стричавсько-Домашинська туристична місцевість має сприятливі умови для розвитку пізнавального туризму з використанням мережі тематичних трас, а також перспективна для сільського туризму з коротко- і довготривалим відпочинком.

Висновки. Для українських національних парків, які мають значний природничий та етнокультурний потенціал, як засвідчують проведені дослідження

туристичного плану для Ужанського НПП, важливим є впровадження елементів сталого туризму як для традиційних туристичних занять, що склалися тут в останні десятиріччя, так і забезпечення прискореного розвитку різноманітних екотуристичних занять. Для таких традиційних туристичних занять на території парків, як коротко- і довготривалий відпочинок, відпочинково-оздоровчий, гірськолижний, піший важливою є модернізація їхньої інфраструктури та зменшення негативного впливу на оточуюче середовище.

Всебічний аналіз наявних туристичних ресурсів національних парків Українських Карпат, у т. ч. й Ужанського НПП, стану їхнього сучасного туристичного господарства та вимог щодо розвитку екотуристичних продуктів на природоохоронних територіях дає змогу сформулювати список пріоритетних екотуристичних продуктів і відповідної їм інфраструктури на найближчу перспективу:

- пізнавальні (природничі, етнокультурні) тури з використанням інформаційно-туристичних центрів, обладнаних навчальних і тематичних стежок;
- спеціалізовані навчальні тури для студентської і шкільної молоді з використанням екоосвітніх центрів, музеїв та дослідницьких станцій;
- екологічно безпечні кваліфіковані маршрути (піші, велосипедні, кінні, водні) з ознакованою і облаштованою мережею локальних, регіональних, транскарпатських та міжнародних трас;
- наукові тури для спеціалістів у галузі екології та природничих наук з обладнанням місць для спостережень за тваринами, моніторингових полігонів та екотехнологічних експозицій;
- етнокультурні тури з використанням об'єктів традиційної спадщини лемків, бойків і гуцулів та створенням тематичних етнокультурних парків.

1. Великоберезнянщина туристична. Інформаційно-туристичний довідник. Великий Березний, 2004.
2. Инвестиционная программа развития туристско-рекреационной отрасли Закарпатской области на 2002–2005 годы. Ужгород, 2002.
3. Заповідники і національні природні парки України. К., 1999.
4. Зінько Ю.В., Лозинський Р.М., Рутинський М.Й., Мальська М.П. та ін. Напрямки і можливості інвестицій у туристичну галузь Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської областей // Матер. регіон. семінар. Львів, 2003.
5. Зінько Ю., Гетьман В. Екотуризм у національних парках Карпатського регіону // У зб. "Аграрний екологічний туризм у країнах Центральної та Східної Європи", 18–19 березня 2004 р. Стрий, 2004.
6. Кукурудза М. Менеджмент національних парків. Львів, 2003.
7. Стойко С., Крук Д. Потенціальне значення національних природних і регіональних ландшафтних парків та біосферних резерватів Карпат для збереження етнічної й історико-культурної спадщини // Екологічні проблеми Карпатського регіону. Еколог. зб. НТШ, № 3. Львів, 2003.
8. Ужанський національний природний парк. Серія: збереження біорізноманіття. Кн. 5. Ужгород, 2001.
9. Ужанський національний парк. Карта 1:85000. К., 2000.

10. *Hetman W., Zinko J.* Turystyka w parkach narodowych Ukrainy /Użytkowanie turystyczne parkow narodowych. Ojcow, 2002.
11. *Klimkiewicz M.* Kształtowanie turystyki transgranicznej w rezerwacie biosfery „Karpaty Wschodnie” /Użytkowanie turystyczne parkow narodowych. Ojcow, 2002.
12. *Lowing them to death? Sustainable tourism in Europe’s Nature and National Parks*, FNNPE, 1993.
13. *Prędko R.* Ruch turystyczny w Bieszczadzkiem Parku narodowym /Użytkowanie turystyczne parkow narodowych. Ojcow, 2002.
14. *Zaręba B.* Ekoturystyka. Warszawa, 2000.

TENDENCIES OF IMPLEMENTATION OF SUSTAINABLE TOURISM ELEMENTS IN UZHAN NATIONAL PARK

Yu. Zinko¹, V. Brusak¹, B. Dziadyk²

*¹Ivan Franko National University of Lviv,
Doroshenka St., 41, UA-79000 Lviv, Ukraine*

*²National University “Lviv Polytechnic”,
Bandery St., 32, UA-79000 Lviv, Ukraine*

In this article the question of modernization of tourism economy is examined, as well as the issue of tourism expansion and the development of its infrastructure within the context of sustainable tourism requirements. Solution of these problems will provide for balanced tourism use of its natural, historical, cultural and infrastructural resources, making it the model for other parks in the Ukrainian Carpathians. Ecotourism has a priority over other forms of tourism: educational, qualification, ethnographical.

Key words: national park, sustainable tourism, ecotourism, tourism product, tourism infrastructure.

Стаття надійшла до редколегії 17.06.2005

Прийнята до друку 21.09.2005